

EL Dr. ANTONI RIERA I VILLARET (1865-1931) APUNTS BIOGRAFICS

I DE LA SEVA OBRA.

MEDALLO MUÑIZ, Jordi; GENÉ BADIA, Manuel; HUGUET RAMIA, Emili.

U.E.R. Medicina Legal, Laboral i Toxicologia.
Facultat de Medicina. Universitat de Barcelona.

INTRODUCCIO

Per donar una visió el més amplia possible de la biografia i obra d'un professor de la nostra Universitat, com el Dr. Riera i Villaret, hem recollit una sèrie de dades estretes de l'Arxiu de la Universitat de Barcelona, on veiem el seu tarannà docent i professional dins la institució universitària. També hem recollit opinions dels estudiants aparegudes en butlletins dels propis estudiants, hem analitzat el seu discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona i la seva obra més important: el llibre anomenat "Tratado de Técnica Anatómica", fet amb col.laboració amb el Dr. Antoni Riera i Cercós, i que fou publicat a Barcelona l'any 1917.

APUNTS BIOGRAFICS

Nascut a Sabadell (Vallès Occ.) el 2 de juliol de 1865 i mort a Barcelona (Barcelonès), el 4 de juny de 1931 (1 i 2). La seva infantesa i estudis primaris transcorregueren a la seva vila natal, al carrer que avui porta el seu nom. Els estudis preparatoris i universitaris els realitzà a Barcelona, on contragué matrimoni amb Guadalupe Cercós i Vives de la Cortada, establint la seva residència a la Plaça Reial, on naixé el seu únic fill, Antoni Riera i Cercós, que

també esdevindria metge anys més tard. Aprofitant el seu treball a la Facultat de Medicina, es traslladà a viure al carrer Mallorca, a prop de l'Hospital Clínic i la Facultat.

Veient el seu "Curriculum acadèmic", s'evidencia que era bon estudiant. Obtingué el títol de Batxiller amb la qualificació d'excel.lent. Durant els anys de Llicenciatura, fou alumne intern per oposició (8 de juliol de 1884) i alumne intern i ajudant escultor anatòmic de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona (1 de juliol de 1885). L'11 de juny de 1887 i amb la qualificació d'excel.lent, obtingué el grau de Llicenciat, donant-li el títol amb data de 9 d'abril de 1892. Llegirà la tesi doctoral "Utilidad de los Rayos X en la Anatomía", el dia 9 d'octubre de 1896. (títol amb data 27 d'octubre de 1904).

Un cop llicenciat, per oposició, fou Director dels Treballs Anatòmics des del 19 d'abril de 1892 fins el 31 de desembre de 1903. Durant els cursos 1892-93 fins 1899, obtingué interinament i per curts espais de dies el càrrec de Catedràtic Substitut d'Histologia i Anatomia Patològica, de Tècnica Anatòmica i d'Anatomia Descriptiva i Embriologia. En els cursos 1894-95 i 1895-96, donarà classes de l'Aparell urinari en el dispensari annex a la Facultat de Medicina.

Durant dos anys fou Director del Museu Anatòmic de la Facultat de Medicina de Barcelona (11 de gener de 1902 - 1 de gener de 1904), posteriorment i fins el 21 de gener de 1907, va ésser Director de Treballs Anatòmics i Museu Anatòmic, encarregat de la Càtedra de Tècnica Anatòmica. El 22 de gener de 1907 obtingué el nomenament de Catedràtic Numerari de Tècnica Anatòmica de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, càrrec que mantingué fins el 16 de Novembre de 1918 quan fou designat Catedràtic Numerari d'Anatomia Descriptiva i Embriologia, encarregat de la Tècnica Anatòmica de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona. Més tard, el 12 d'abril de 1926 per transformacions terminològiques i d'agrupacions, fou nomenat Catedràtic d'Anatomia Descriptiva i Embriologia i Tècnica Anatòmica, cobrint la vacant per jubilació del Professor Alexandre Planellas i Llanos, permutant-se la docència amb el també Catedràtic Manuel Seres i Ybars (2).

Tenim també constància de la seva participació en tasques executives dins de la Facultat de Medicina com

Secretari i com a Degà interí. Així també fou membre de la Junta de Vocals pel Claustre de la Universitat i membre de la Junta d'Edificis Universitaris.

Fora de l'àmbit universitari, com membre de l'Acadèmia Mèdico-Farmacèutica de Barcelona, junt a A. Martín, participà en l'estudi del brot colèric de 1890 a Pobla de Rugat (València). També formà part com membre de jurats i comissions permanents per atorgament de premis anuals creats per l'esmentada institució. Finalment, al 1902, accedí a la presidència de l'Acadèmia Mèdico-Farmacèutica (3).

El seu ingrés a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona es produí el 24 de juny de 1928, ocupant la vacant del seu mestre i company, el Professor Alexandre Planellas i Llanos, com veurem en un altre apartat d'aquest treball (4).

Morí a Barcelona el 4 de juny de 1931 (2).

L'HOME

Després de recórrer la tasca professional, creiem que és oportú per conèixer millor el personatge que ens ocupa, fer esment d'uns reculls sobre la seva persona. Els propis estudiants, en publicacions com el Butlletí de l'Agrupament Escolar, deien del professor Riera: "un home de gran cor", "un savi". Era persona agradable, estimava i respectava els alumnes. Les seves explicacions teòriques eren concises, segures i ràpides; per aquest motiu, la velocitat en parlar a classe, li posaren el mot de "la bicicleta anatòmica".

Era persona molt senzilla, introvertida, poc amic dels homenatges i solia allunyar-se quan era aclamat en públic. El Dr. A. Salvat i Navarro fa un recorregut per la personalitat del Dr. Riera, que veurem en l'apartat corresponent al discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona (5).

A més del seu amor per la Ciència Mèdica i especialment per la docència de les Ciències Morfològiques, el Dr. Riera era un home que estimava profundament l'art, en totes les seves manifestacions. Es lògic que, com estudiós i posteriorment director del Museu Anatòmic, tingués aptituds pel dibuix, la pintura i l'escultura, a més però, li agradava molt la bona música i ja de jove era constant la seva

presència a les representacions musicals al Gran Teatre del Liceu.

Tenim també referències de les creences religioses de caire cristià que tenia. El propi Dr. Riera dóna cites d'autors religiosos en el seu discurs acadèmic (6), on inclou als sacerdots i moralistes com auxiliars dels metges higienistes. El Dr. Riera ens diu: "El hombre, cuya vida es espejo de moralidad y buenas costumbres, cumpliendo con todos los preceptos religiosos y sociales, labora sin darse cuenta para su salud corporal y trabaja para la de sus semejantes al cumplir el precepto Divino de amar al prójimo como a nosotros mismos" (7).

Com veurem més tard, la higiene era un tema que li preocupava molt. Era partidari del metge de Medicina General ("Médico de Familia"), que tenia una visió global de l'home lluny de la més parcial de l'especialista, que sols veia la malaltia que coneix i li preocupen menys altres processos morbosos (8).

Al 1914 formà part del "Consell de la Mancomunitat de Catalunya".

L'OBRA

Recollim aquí alguns aspectes de la seva obra més significativa, que en part té menys relació amb la tasca universitària d'investigació en Ciències Morfològiques. Diem en part, per que alguns treballs i conclusions tingueren aplicacions dins l'estudi anatòmic.

En 1888 participà al Congrés de Ciències Mèdiques i publicà a Barcelona el primer Diccionari Complet volapok-castellà i castellà-volapok (8).

L'any 1890 fa publicacions sobre "Aplicación terapéutica de los viajes aéreos", i fa un estudi epidemiològic sobre l'epidèmia colèrica a la Pobla de Rugat.

L'any 1896 es publica la seva tesi doctoral: "Utilidad de los Rayos X en Anatomía", on es tracten, entre altres, estudis fets per obtenir radiografies de les ramificacions arterials als cadàvers (2 i 10). Tanmateix, tenim referències dels estudis i defensa de la Dosimetria (9).

Fou director de la revista: "La Medicina Científica en España", de pensament vitalista i dosimètric (1897-1899) i fundador de la revista "El Eco de las Ciencias".

Es publicaren també estudis de procediments d'investigacions d'anatomia, el 1900. I al 1917 publica conjuntament amb A. Riera Cercós el llibre que serà motiu d'estudi més exhaustiu en un altre capítol.

Traduí al castellà, junt amb el Dr. Corominas i Sabater, el "Tratado de Anatomía Humana" de L. Testut.

EL DISCURS DE RECEPCIO A LA REIAL ACADEMIA DE MEDICINA

La trajectòria científica del Dr. Riera Villaret el portà a ser nomenat membre de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, on substitueix al Catedràtic d'Anatomia de la Facultat de Medicina, Alexandre Planellas i Llanos, membre de la secció d'Higiene de l'esmentada institució.

Així doncs, el 24 de juny de 1928, llegeix el discurs de recepció amb el títol: "Defensa de la Salud" . Discurs on el nou acadèmic mostra el seu interès per la Higiene i la Medicina Social. Interès, que com diu el D. Antoni Salvat i Navarro en el seu discurs de contestació a l'anterior, s'inicia al 1890 amb l'estudi de l'epidèmia colèrica a la Poble de Rugat (11).

Es un discurs breu, però concret en el contingut: el podem dividir en 4 apartats virtuals, on l'autor fa primer una petita introducció per agrair a la "Docta Corporación" el seu nomenament com a membre, ocupant la vacant que deixà per defunció el Professor Planellas, del qual fa a continuació una exaltació de la seva figura com a mestre i higienista.

En el segon apartat, defineix la Salut: "La completa normalidad somática y funcional del organismo en la relación con las distintas épocas de su evolución desde el nacimiento hasta la muerte, constituye la salud, estado que pasa inadvertido de quien lo goza, el cual sólo se da cuenta del hecho negativo; de su falta"(12). En aquest apartat raona el per què ha escollit el tema central del discurs "La defensa de la Salud": "el natural y universal deseo de vivir en plena normalidad fisiológica, ha motivado que en todo tiempo y en todas partes se luchara contra las causas patógenas (13).

El tercer bloc teòric del discurs és la descripció que fa del paper del metge com a higienista: "El médico en funciones de higienista lucha contra los agentes morbosos, y si no logra evitar todas las enfermedades de la Humanidad, mejora sus condiciones de vida, substrayendo el hombre a muchas causas patógenas, sea apartándolas, o bien haciendo invulnerable nuestro organismo a las mismas" (13). A continuació estableix la divisió de la higiene pública i privada, així com també els problemes d'higiene, els factors diferencials individuals com l'edat, sexe, temperament i constitució, i d'altres condicions individuals. En breus línies el Dr. Riera estableix clarament el concepte d'Higiene i els problemes presentats al metge. I és curiós veure com molts d'aquests, plantejats l'any 1928, tenen actualment la mateixa o semblant vigència - la disposició dels serveis públics, la depuració de les aigües, els problemes urbanístics, la profilaxi de malalties infeccioses, o la protecció dels aliments -.

El quart i darrer apartat fa esment dels aspectes organitzadors de la higiene, establint la figura del "Médico de familia", com a pilar fonamental en aquesta tasca, conjuntament amb les Autoritats Sanitàries Municipals, Inspectors Locals de Sanitat i per últim el nivell estatal. Fent palesa de la necessitat de divulgació a nivell de família, escoles, instituts, premsa i universitat. En aquesta darrera s'hi hauria d'establir els Instituts d'Higiene, dins de la col.laboració interdisciplinària entre la medicina i altres branques de la ciència, per arribar al millor desenvolupament i divulgació de la Higiene.

Finalment a la mateixa sessió l'acadèmic Dr. Antoni Salvat i Navarro contestà el discurs anterior fent en primer lloc una lloança del-candidat a acadèmic, com persona modesta -"es un hombre poco dado a lucir sus méritos; quien, por una modestia temperamental casi negligente, ha llegado a la veteranía sin irradiar destellos muy exhibidos...." - (14). Més endavant, fa esment dels motius de l'ingrés i per últim, breument, dóna referència al contingut del discurs amb especial ressonància de la funció del metge de família, la sanitat pública i els Instituts d'Higiene, semblants als existents a altres països.

EL LLIBRE "TRATADO DE TECNICA ANATOMICA"

Publicat l'any 1917 pel Dr. A. Riera i Villaret i pel seu fill, també professor auxiliar de la Facultat de Medicina de Barcelona, Antoni Riera i Cercós.

El text és d'estil clar, concret, lluny de tecnicismes i amb algunes cites d'altres autors per il·lustrar les seves afirmacions. És un llibre destinat principalment als alumnes dels primers cursos de la Llicenciatura de Medicina, un tractat de "teoria de la pràctica" imprescindible per l'aprenent d'anatomia, amb bases més o menys sòlides de teoria anatòmica. Recull en molts capítols les opinions, afirmacions i tècniques del tractat de tècnica anatòmica del Dr. Federico Olóriz Aguilera.

En resum, tal com els propis autors manifesten en el pròleg, el llibre és una recopilació de totes les observacions fetes durant uns vint-i-quatre anys a la Càtedra de Tècnica Anatòmica i en concret en la sala de dissecció, així com els apunts resum de les lliçons de la Càtedra, per servir als estudiants de guia en les seves disseccions (15).

El llibre està dividit en dos toms. El primer amb 465 pàgines, 20 làmines i 171 figures. Consta d'un pròleg de 9 pàgines, i la primera afirmació és sens dubte aclaridora de l'objectiu de l'assignatura: "La Anatomía sólo puede aprenderse en el cadáver" (16). Fa una petita diferencia entre l'ensenyament de l'Anatomia teòrica prèvia a la pràctica o tècnica. Posteriorment hi han uns preliminars, on es defineix la Tècnica Anatòmica com: "El conjunto de reglas que nos enseñan la manera de ejercitar la observación y la experimentación para constituir la ciencia anatómica y difundir su conocimiento" (17). Posteriorment hi ha una sèrie de sinònims com dissecció, anatomia pràctica, anàlisi anatòmic..., analitza la importància de la Tècnica Anatòmica establint el mètode, límits i ordre d'estudi, que no és altre que el propi de la present obra: la Tècnica Anatòmica General, base del primer tom i la Tècnica Anatòmica Especial, recollida al segon tom i subdividida, com veurem, en Artrotècnia, Miotècnia, Esplacnotècnia, Estesiotècnia i Neurotècnia, segons l'estudi de les articulacions, músculs, vísceres, sentits i sistema nerviós respectivament.

Posteriorment al pròleg i els preliminars, es desenvolupa el cos principal del primer tom, la Tècnica Anatòmica General, amb sis capítols, dos apèndixs i darrerament dins d'aquest primer tom s'inclou l'Osteotècnicia, primera part de la Tècnica Anatòmica Especial, amb tres capítols, com veurem.

En el primer capítol de la Tècnica Anatòmica General, es tracten les condicions del local destinat a l'estudi anatòmic i al material de l'estudi, com el cadàver, l'home viu, l'Antropologia i els cadàvers animals. Juntament amb el text, apareixen làmines on es mostren fotografies de la Facultat de Medicina de Barcelona, el seu pati interior, l'amfiteatre anatòmic i la sala de projeccions, la sala de dissecció i el laboratori d'investigació anatòmica.

El capítol segon fa esment de les operacions com la mesura, pesatge i estudi dels resultats obtinguts. També aquí s'il.lustren les afirmacions amb làmines i figures relatives als diversos aparells i instruments de mesura.

El tercer capítol és dedicat a la dissecció, i tal com l'autor ens diu, és el capítol més important d'aquesta assignatura. En primer lloc es defineix dissecció: "... es la parte de la Técnica Anatómica que enseña a demostrar por medios físicos los órganos del cuerpo humano" (18). Després s'inclouen les condicions del local i tots els instruments útils per l'operació descrita (sondes, agulles, tissores...) il.lustrats amb figures i làmines. Dins d'aquest capítol també s'hi troben les incisions, seccions o disseccions útils dins la Tècnica Anatòmica.

Al capítol quart s'inclouen les diferents operacions prèvies necessàries en alguns cadàvers, com són la submersió, la cocció, la refrigeració, les diferents injeccions, la repleció, la insuflació i d'altres.

El capítol cinquè tracta de la conservació cadavèrica, les substàncies conservadores, l'embalsament amb les seves finalitats, precaucions prèvies, mètodes, legislació vigent, instrumental, líquids conservadors, elecció de la via arterial i darrerament donant a conèixer diferents mètodes i procediments, així com aquelles preparacions naturals útils pels museus anatòmics.

En el sisè capítol hi ha descrites les tècniques, preparacions no naturals pels museus, com són, els dibuixos, pintures, escultures, fotografia anatòmica, radiografia i radioscòpia, i les projeccions lluminoses i cinematogràfiques.

Hi ha a més dos apèndixs, dels quals en el primer, es fa recó de nombroses proposicions del Dr. Olóriz en la manera de com ha de funcionar un Institut anatòmic, tècniques de segmentació del cadàver i regles higièniques dels alumnes d'Anatomia per combatre els riscos professionals com la respiració d'emanacions del cadàver putrefacte i dels derivats de les ferides o erosions cutànies. El segon apèndix, recull un resum històric de la Tècnica Anatòmica, fet pel Dr. Joaquim Tuixans i Pedragosa, acadèmic de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, dividit en cinc parts (19):

- I. Arte Anatómico en la Antigüedad.
- II. Escuela Anatómica de Alejandría.
- III. Epoca del Renacimiento (S. XIII - XIV).
- IV. La disección en los Siglos XV y XVI.
- V. Progreso y estado actual del Arte Anatómico (S. XVII - XVIII y XIX).

Dins del tom primer, s'inclou també, la primera part de la Tècnica Anatòmica Especial, l'Osteotècnia o l'estudi dels ossos, abans però, i com a introducció, s'hi dedica un apartat, d'unes 21 pàgines, a les tècniques per l'estudi del cos humà en conjunt, on s'analitza el volum, pes i alçada, la tècnica antropomètrica amb els diferents punts de referència antropomètrics, mesures, diàmetres, alçades facials, amplades o latituds facials, mesures d'extremitats i índex. S'analitzen també els registres antropomètrics amb els sistemes de classificació i fitxes de Bertillon, altres classificacions, la Dactiloscòpia i el retrat parlat. Els autors fan esment del desenvolupament i evolució de l'organisme i de les diferents preparacions precises per l'estudi del cos humà en conjunt. Posteriorment, i dins encara d'aquest primer tom de tècnica general, tracten de l'Osteotècnia General, definint l'osteologia com: "base y fundamento de toda la anatomía" (20). Així es recullen els sistemes de recol·lecció d'ossos, elecció del cadàver, preparació dels ossos, l'Esqueletopeia o l'art de construir o preparar esquelets humans adults, de fetus, de nens o inclús

patològics o teratològics. També els estudis osteotècnics com la situació, relacions, morfologia, mesura, resistència, configuració íntima i dels components histològics, químics i del desenvolupament. L' Odontotècnia, té un lloc en aquest estudi, establint les tècniques de recollida, fixació i preparacions de dents. I darrerament, l'Osteotècnia Especial: amb les preparacions relatives al tronc, incloent-hi la columna vertebral, tòrax i pelvis, les preparacions relatives al crani i les relatives a les extremitats.

El segon tom consta de 282 pàgines, 100 figures i 44 làmines dedicades als estudis d'Artrotècnia (capítol primer), de Miotècnia (capítol segon), d'Esplacnotècnia (capítol tercer), d'Angiotècnia (capítol quart), d'Estesiotècnia (capítol cinquè) i de Neurotècnia (capítol sisè). Totes aquestes dins de la Tècnica Anatòmica Especial; així doncs, cada capítol està dividit en una primera part general i en una segona de caire especial.

Cada capítol conté les següents matèries:

El capítol primer: L'Artrotècnia o estudi de les articulacions amb els seus elements ossis, cartílags, preparació de lligaments, càpsula sinovial, preparacions per museus. La part especial fa esment de les articulacions cefàliques, tèmporomaxilar, céfalovertebrals, de la columna vertebral, tòrax, pelvis, extremitats toràciques i abdominals.

El capítol segon: La Miotècnia o estudi dels músculs. Així la part general estudia les condicions que deu reunir el cadàver, els instruments de dissecció, la dissecció dels músculs, la preparació dels vasos i nervis musculars, dels tendons i aponeurosis i seroses. La conservació dels músculs i aponeurosis, el funcionalisme muscular i preparacions artificials per l'estudi de la miologia. La part especial fa referència a la preparació de les diferents regions musculars i aponeuròtiques, il·lustrant el text amb làmines i figures de les regions musculars esmentades.

El capítol tercer: L'Esplacnotècnia o estudi de les vísceres. Semblant als anteriors, en primer lloc estudia la part tècnica general amb les preparacions de les vísceres, mesures, pes, situació, conformació visceral, estructura, desenvolupament i conservació. Tot seguit, relaciona la

preparació tècnica de l'Aparell Digestiu (en conjunt, boca, paladar, glàndules salivals, faringe, esòfag, estómac, budells, fetge, pàncreas i melsa). La preparació de l'Aparell Respiratori (en conjunt, laringe, hioide, articulacions i músculs de la laringe, tràquea i bronquis, pulmons, timus i pleura). La preparació de l'Aparell Urinari (en conjunt, ronyó, càpsules suprarenal, urèters, bufeta urinària i de la uretra. La preparació de l'Aparell Genital masculí, de les bosses, testicle i epidídim, vies espermàtiques i del penis. La preparació de l'Aparell Genital femení, en conjunt, ovaris, trompes uterines, úter, vagina, vulva i mames. L'ou humà, i el peritoneu.

El capítol quart: L'Angiotècnicia o l'estudi del sistema vascular on inclouen: La cardiotècnicia, es a dir l'estudi tècnic del cor i pericardi. L'Arteriotècnicia general amb la capacitat del sistema arterial, distribució, relació de les anastòmosis arterials, injeccions i dissecció arterial, conservació i representació del sistema arterial. L'arteriotècnicia especial, amb la preparació de les arteries pulmonar, aorta, viscerals toràciques i abdominals, parietals del tronc, coll i cervell, de les extremitats toràciques i terminals de l'aorta. La Flebotècnicia general i especial. La Linfotècnicia general i especial, segueixen el mateix tractament d'estudi metodològic que les vies arterials.

El capítol cinquè: L'Estesiotècnicia o com diuen els autors en l'apartat d'Estesiotècnicia general: "Parte de la técnica anatómica que se dedica al estudio práctico de los sentidos" (21). Dins l'Estesiotècnicia especial fan relació a les preparacions dels sentits del tacte, gust, olfacte, auditiu i visual.

El capítol sisè: La Neurotècnicia és el darrer del llibre i tracta de l'estudi pràctic del Sistema Nerviós. Els autors inclouen la part general, on es mostren diferents mitjans d'investigació com l'anatomia patològica, experimentació fisiològica, l'anatomia comparada i l'embriologia. També recullen l'extracció dels centres nerviosos, representació dels mateixos centres, la preparació de les meninges a nivell cranial i raquídia, la preparació dels centres nerviosos amb el seu estudi en conjunt i la preparació del cervell fent esment dels diferents sistemes de tall i il·lustrant-los en làmines annexes al text. La preparació del cerebel, medulla espinal i la topografia dels centres nerviosos. Preparació

dels nervis cranials, on després de les regles generals es descriuen les preparacions dels dotze nervis cranials. La preparació dels nervis raquidis, el seu origen, els plexes i branques terminals, tant a nivell cervical, braquial, dorsal, lumbar, com sacro-coxigi. I darrerament la preparació del Gran Simpàtic.

A la fi de cada tom es donen pautes per col·locar les diferents figures i làmines a la pàgina corresponent.

Un cop revisat el perfil biogràfic i l'obra del Dr. Riera i Villaret, concluïm aquest treball fent èmfasi un cop més en el fet de que va ésser un home que, a més a més de la seva carrera universitària centrada en l'Anatomia Humana, va gaudir d'una àmplia formació de caire mèdic determinada per inquietuds en aspectes de la medicina com són la Higiene, la Radiologia i altres. També hem d'esmentar la seva important formació humanística i de personalitat més aviat introvertida com hem pogut veure en aquest estudi.

NOTES

1.- CALBET i CAMARASA J.M., CORBELLA i CORBELLA J., Diccionari Biogràfic de Metges Catalans (F.S. Vives Casajuana; Seminari Pere Mata). Barcelona 1983. 3er. Vol. (R-Z), p. 35-36.

2.- Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona.

3.- ANDREU i BATLLO J., AMARGO J. " La Academia Médico Farmacéutica de Barcelona". Ier Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana. Barcelona-Montpeller 1970. Actes, Vol. I, -p. 392 - 396.

4.- RIERA i VILLARET A., Defensa de la salud. Discurso de recepción en la Real Academia de Medicina de Barcelona. Imp. Núñez y Comp. Barcelona 24 de Junio de 1928, p. 7.

5.- SALVAT i NAVARRO A., Discurso de contestación al efectuado por el Dr. A. Riera i Villaret en la Real Academia de Medicina de Barcelona. Imp. Núñez y Comp. Barcelona 24 de Junio de 1928, p. 29 - 30.

6.- RIERA i VILLARET A., Defensa de la salud. Discurso de recepci3n en la Real Academia de Medicina de Barcelona. Imp. N3nuez y Comp. Barcelona 24 de Junio de 1928, p. 22.

7.- Ibid. p. 10.

8.- Ibid. p. 18.

9.- CALBET i CAMARASA J.M., "Algunes dades sobre la Dosimetria a Catalunya". Ier. Congr3s Internacional d'Hist3ria de la Medicina Catalana. Barcelona - Montpeller 1970. Actes, Vol II. p. 40 - 42.

10.- PIQUER i JOVER J.J.: "Panorama hist3ric de la radiologia a Catalunya". Ier. Congr3s Internacional d'Hist3ria de la Medicina Catalana. Barcelona - Montpeller 1970. Actes Vol III. p. 76.

11.- SALVAT i NAVARRO A., Discurso de contestaci3n al efectuado por el Dr. A. Riera i Villaret en la Real Academia de Medicina de Barcelona. Imp. N3nuez y Comp. Barcelona 24 de Junio de 1928, p. 31.

12.- RIERA i VILLARET A., Defensa de la salud. Discurso de recepci3n en la Real Academia de Medicina de Barcelona. Imp N3nuez y Comp. Barcelona 24 de Junio de 1928. p. 8.

13.- Ibid. p. 9.

14.- SALVAT i NAVARRO A., Discurso de contestaci3n al efectuado por el Dr. A. Riera i Villaret en la Real Acedemia de Medicina de Barcelona. Imp. N3nuez y Comp. Barcelona 24 de Junio de 1928, p. 29.

15.- RIERA i VILLARET A., RIERA i CERCOS A., Tratado de T3cnica Anat3mica. Libreria M3dica de Juan Bautista Aragon3s. Barcelona 1917. I. p. IX.

16.- Ibid. I. p. I.

17.- Ibid. I. p. 17.

18.- Ibid. I. p. 63.

19.- Ibid. I. p. 341 - 358.

20.- Ibid. I. p. 401.

21.- Ibid. II. p. 203.

